

PARÇALANMIŞ ZAMANIN ŞAİRLERİNDE DOKTOR ZİYA AHMED KAYA: (SİSLİ) YOLLAR VE (GARİP) İZLER

Sadettin EĞRİ*

ÖZET

Tanzimat'tan beri modernleşme sürecindeki aydınlarımız, parçalanmış zamanın fertleri olarak zihniyet ve iç insan buhranı yaşamışlardır. Osmanlı toplumunun bu sancılı batılılaşma gayretleri içerisinde aydınlarımız, iç dünyalarındaki ikiye bölünmüşlüğü daha fazla hissetmişlerdir. Çağdaş düşüncelerle eski kültür arasındaki bu çatışma; Beşir Fuad, Tevfik Fikret ve Abdullah Cevdet gibi aydınların hayat ve eserlerinde bariz bir şekilde görülmüştür. Tıp doktoru, siyaset adamı ve şair kimliği ile dikkati çeken Ziya Ahmed Bey'in hayatı ve eserleri de bu süreçten nasibini almıştır. Kuvâ-yı Milliyeci ve Gemlik belediye başkanı olan Ziya Ahmed, eserlerini Yollar ve İzler, Dhamma, Keloğlan adlı kitaplarda toplamıştır. Yiğit ve vatansever olması bütün kayıtlarda özellikle vurgulanan şair, şiirlerinin toplandığı Yollar ve İzler adlı eserinin "Tenkidnâme" kısmını Abdullah Cevdet'e yazdırmıştır. Bu çalışmada eski harflerle yayımlanan (1928) Yollar ve İzler adlı eserinden yola çıkarak; özellikle Ziya Ahmed, genel olarak o devir aydınlarının geride bıraktıkları garip izler değerlendirilecektir.

***Anahtar Kelimeler:** Ziya Ahmet, Gemlik, Kuvâ-yı Milliye, Yollar ve İzler, Dhamma, trajedi.*

ABSTRACT

Dr. Ziya Ahmed Kaya A Poet Of Tumultous Times: (Mistry) Roads And (Strange) Tracks

Intellectuals as individuals living in a tumultuous time since Tanzimat, have undergone through mentality and inner humanitarian crises. Among the troubled

---

* *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi/ BURSA. sadettin@uludag.edu.tr*

westernization efforts of the Ottoman society felt their split personality deeply. This conflict of the tradition with the modern ways can be seen conspicuously in the works and lives of intellectuals such as Beşir Fuad, Tevfik Fikret ve Abdullah Cevdet. The Works and life of Ziya Ahmed who was a medical doctor, politician and a poet had its share of this process. Ziya Ahmed was member of Kuva-yı Milliye and he was the mayor of Gemlik. His Works are collected in the following books: Yollar ve İzler, Dhamma, Keloğlan. All the records indicate that he had been a gallant and patriotic man. "Tenkidnâme" part of his work called Yollar ve İzler was written to Abdullah Cevdet. In this study, the strange traces of Ziya Ahmad in particular and contemporary intellectuals in general would be evaluated taking his work Yollar ve İzler (1928) published in old letters as a reference point.

Key Words: Ziya Ahmet, Gemlik, Kuva-yı Milliye, Yollar ve İzler, Dhamma, tragedy.

Giriş

Bir devri en iyi tanımlayan kültürel zenginliklerden birisi de edebî eserlerdir. Çünkü eser; hem sanatçısından hem de devrinden izler taşır. Kimi sanatçılar bulunduğu toplumun sosyal, iktisadî, siyasî hayatını eserlerine veya kendi yaşamına aktarır. Tanzimat sonrası nesil, artık ne dine ne de tarihe si gibi yaklaşıyordu. Kimi aydın, hayatın kendisini merkez edinip, trajik hayata devam ediyordu.

Sosyal sefalet, savaşlar, sancılı modernleşme süreci yaşanan tatlı hayata zehir katıyordu (Kaplan 1973: 88-96). "Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanzimat'tan beri "parçalanmış bir zamanı[n]" yaşandığını vurgulayarak modernleşme sürecinin yarattığı sancılıların psikolojik yansımalarını ortaya koyar: Daima içimizden ikiye bölünmüş yaşadık. Bir kelime ile yaptığımızın çoğuna tam inanmadık. Çünkü bizim için bir başkası, başka türlü daima mevcuttu ve mevcuttur. İşte bizi garblıdan, eski Müslüman dedelerimizden ayıran ruh hali budur. Bugün bile yeni, hayatımıza o kadar girdiği halde, gene bu münakaşaya hazırız ve münakaşa ediyoruz da (Tanpınar 1996:37; Karaburgu 2009:227-230)".

Osmanlı devletinin son döneminde yetişen aydınlar, eski kültüre aşına olmakla birlikte bu hengâmeli dönemde batı siyasetini ve sanatını da takip ediyorlardı. Toplumsal hassasiyet; ferdi ıstırapları, çileleri, buhranları ağır bir şekilde yaşatıyor ve eserlere sirayet ediyordu. Bazıları zamanın sıkıntılıları için sığınacak liman ararken, kimileri de hayali bir âlemin engin kucağına sığınıyordu. Ölüm gerçeği bu sınıfın mensuplarını çoğu kez çaresiz bırakıyordu. Talihsiz zamanın çileli sanatkârları, Milli Mücadele başladıktan sonra rollerini üstlenip, geleceğe umutla bakmanın arayışı içinde yeni toplum ve yeni devletin temellerini atıyorlardı.

Doktor Ziya Ahmed Kaya: 1891’de Umurbey/Gemlik’te doğan Kaya, dava vekili Ahmed Efendi’nin oğludur. Annesinin adı olan Kaya’yı soyadı kanunu çıkmadan önce ikinci ad olarak kullanır. İlköğrenimini Umurbey’de tamamlayan şair, Bursa Sultanîsi (Bursa Erkek Lisesi) ve Haydarpaşa Sultanîsi’nde eğitimini sürdürdü. 1912 tarihinde Tıbbiye’yi bitirip, Pazarköy (Orhangazi)’ye hükümet tabibi olarak atandı. Öğrencilik yıllarında “Türk Ocağı” Tıbbiye şubesinin kurucuları arasında yer aldı. Doktor-yüzbaşı olarak Balkan harbine katıldı ve bozgunu yaşadı.

Eserlerinde Doktor Kaya hakkında ayrıntılı bilgiler bulabildiğimiz gazeteci –yazar Yılmaz Akkılıç bundan sonrasını şöyle anlatır: Daha sonra Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi’nde görev yaptı. Bu arada İttihat Terakki’ye katıldı. Partisinin Bursa ve Gemlik’te örgütlenmesinde işlev üstlendi. Mondros’tan sonra dönemin ünlü İtilâfçılarından gazeteci Ali Kemal’i “gayr-i vatanî yazılar yazmak”la suçlayarak Bozburun’da düelloya çağırdı. 4 Mart 1919’da Damat Ferit Paşa hükümeti kurulup da Ali Kemal Dahiliye Nâzırı olunca Kaya, “memleket dâhilinde fesat çıkarmak” suçlamasıyla 7-8 Mayıs 1919 gece yarısı tutuklandı. 4 Haziran’da İstanbul’a götürülerek “Bekir Ağa Bölüğü”ne kapatıldı. Gemlikli Dr. Ziya Kaya’nın bu olayları not ettiği günlüğü, döneme ilişkin kaynaklar arasında özel bir yer tutar. Bursa Polis Müdürü Nizamettin Bey’in bizzat başında bulunduğu bir ekip tarafından gözaltına alınan Kaya, dört gün süreyle polis merkezinde işkence altında sorgulanır. Tahkikat neticesinde “adem-i mesûliyet” kararı alındı. Siyasal iktidar değişimi dolayısıyla salıverilince, Bursa ve Gemlik’te Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin örgütlenmesine katıldı. (Akkılıç 2002: 1030; Akkılıç 2008: 37; Kepecioğlu: 912).

O dönem aydını işgaller ve zulüm dolayısıyla oldukça karamsardır. Dr. Ziya Kaya’nın 21 Mayıs 1919 Çarşamba günü defterine yazdığı notlar bu karamsarlığa bariz bir örnektir: “21 Çarşamba/Karacabey ve Mudanya’ya Yunan askerleri geldiği şâyi oluyor. Âh, benim kahraman köyüm, Umurbeyciğim sen ne haldesin? Marmara’nın mukaddes yeşil suları, Bozburun, Gemlik... Âh, yazamayacağım, gözlerim yaşıyor, rûhum pek elîm bir hicrân içinde. Sevgili milletim... Günahsız, saf hemşerilerim, öksüz-yetim kardeşlerim. Melun Yunanlılara esir mi olacaksınız?.. Ey Ulu Tanrı!.. Türkün bilirim kabahati çoktur, fakat şu arsız ve namussuz millete çiğnetme vatanımı. Ah ne olaydı, vatan aşkı, millet sevgisi nedir bilmeseydim (Akkılıç 2008: 41)...”

25 Haziran 1920 tarihinde İngilizler Gemlik’e asker çıkarma girişiminde bulununca, Kaya da mukavemet gücünün içinde yer aldı. 6 Temmuz’da ise Gemlik işgal edildi. 11 Eylül 1922’de Gemlik ve civarının kurtarılışına kadar geçen sürede Anadolu’da mücadelesine devam eden şair, Antalya’da hekimlik yaptı. Gemlik’e dönüşünde CHP ilçe başkanlığı yapıp,

bu ilçenin ilk belediye başkanı oldu. 1945 sonlarında Demokrat Parti saflarına katılan ve partinin ilçe örgütünü kuran Kaya, seçimlerde de tekrar belediye başkanı olmuştu. Vefat ettiği 1953 yılına kadar belediye başkanlığı görevini sürdüren bu vatanperver şairin adı ilçede hem bir sokağa hem de bir mahalleye verildi (Yörük 1966; Akkılıç 2002).

Sanatçı Kimliği ve Eserleri: Şairlik yönü de kuvvetli olan Ziya Ahmed Bey; ilhamı kendi yüreğinde çağlayan, hiçbir zekânın meşhuru olmayan, şiirlerinde tabii kokular sunan, tabiat laboratuvarında ebedî râyihalar taşıyan çiçeğin tesirini *Yollar ve İzler*'e yansıtan aydınlarımızdandır. Sade ve akıcı bir dille kaleme aldığı notları dışında aruz ve heceyle yazdığı şiirlerini bu eserinde toplar. Eser eski harflerle 1928 yılında yayımlanmıştır. Ayrıca *Keloğlan* (1938) ve *Dhamma* (1946, İstanbul, 16 s./şiirler) adlı iki eseri daha vardır. Şiirlerinde ve diğer yazılarında pek çok inanışlarla birlikte Budizm'in etkileri görülür. *Zaten Dhamma;* Budizm de inancın temelidir: Buda'ya sığınırım, Dhamma'ya (dine, doktrine) sığınırım, Sangha'ya sığınırım (Rahipler Cemaati, dünyanın en eski bekâr rahipler topluluğu). Bunlardan birini inkâr eden kişi budist sayılmaz ve Budizm'e girmek için yukarıdaki cümleyi söylemek gerekir. Sangha'ya giren rahip ve rahibeler evlenemezler.

Otuz dokuz manzumeyi içinde barındıran *Yollar ve İzler*; şu şiirlerden oluşmaktadır: Mefkûrenin Kânunları, Mehtâb ve Sen, Açmadan Solan Çiçekler, Hemşireme, Anneme, Perîşân, Kara Devlet, Vatan ve Kadın, Olur mu Olmaz mı?, Mirâc, Tekvînde Sevdâ, Atila, Denizle Hasbihâl, Kızımın Şiiri, Radyo, Kırılan Tâc, Kabakçı Mustafa, Kara Batak, Bir Mechûl ki, Fran Masonari, Gemiyi Kurtaran Kaptan, Yolcu Yolunda Kervân Kolunda, Sırtkan Hakikat, Çiftci, Veremli Kız, Avcı, Kış ve Fakîr, Dilencinin Bayramı, Kısır Mahsûl, Balıkçılar, Bora, Motorda, Lâçe-nâ, Ay ve Şâir, Üsküdar'da Bir Sabah (Tablo), Şoför, Yollar, Anadolu, Dağlar. Namık Kemal, Tevfik Fikret, Beşir Fuad, Abdullah Cevdet gibi şairlerin pek çok konuda etkilerinin hissedildiği şiirleri; vatan savunması, medeniyet, ilerleme, yoksullukla mücadele, Türklük şuuru gibi farklı konular etrafında şekillenir. Sözü edilen aydınların ıstırap ve bölünmüşlüğü şairimiz de yaşar ve eserlerine nakşeder.

Yollar ve İzler, 1928 yılında Cumhuriyet Matbaası'nda basılır ve "Kütübhâne-i İctihâd 55 aded" kaydını taşır. Bu şiir mecmuasının ilk sayfasında Doktor Kaya ismiyle takdim ve teşekkür bölümü vardır:

Gemlik 26.08.1928 - Bu mecmuaya lütfen bir tenkidnâme tanzîm buyuran Doktor Abdullah Cevdet Bey Efendi üstadımızla tab'ında samimi bir alaka ve teshîlât gösteren muhterem Yunus Nâdi Bey Efendi'ye ve tab ve neşrine bilhassa delâlet buyuran Reşîd Süleyman Bey Efendi'ye şükranlarımı takdim ederim. Doktor Kaya.

Bu kısmın hemen devamında 8 sayfalık Abdullah Cevdet "tenkidnâme"si bulunmaktadır. Abdullah Cevdet'in kitaptaki şiirleri tahlilinden sonra Doktor Kaya Bey'in fotoğrafı bir sayfayı doldurmuştur.

Abdullah Cevdet Diliyle Yollar ve İzler: Şiirin merkez-i sıkleti şüphesiz ihtiva ettiği ve bulmuş olduğu yeni bir hayaldedir, yeni bir notadadır. Fakat bazı genç şairlerin bu merkez-i sıkleti bulmak ve ihya etmek için gösterdikleri cebr-i nefis pek hüzn-engiz ucubelerle ortalığı dolduruyor. Yollar ve İzler'in hiçbir iddiası yok: Baş tarafında "didaktik" denilen cinsten birkaç manzume var ki bunlar milli ve ırkî şâikaların söylenmesidirler. Burada münevver, kutlu, zengin, mesut, müreffeh ve bilhassa hür bir Türkiye görmek iştiyaki terennüm etmiştir:

*Bir vatan bir temiz küçük Turan
Ki bu asr-ı refâh ve irfânın
Bu yaman kanlı canlı dünyanın,
İ'tilalar saçan, vefâ yaratan
İlm ü fazliyle süslü olmalıdır;
Şimdi mazî olan küçük Turan
Kahraman anlı şanlı Türkistân
Yetişir uykudan uyanmalıdır!*

Milletin bu uykudan uyanması temennisi bizde 1912'de Balkan harbinin ferdâ-yı mezâliminde (Şâika-i Hayât) adlı bir manzumede galiba biraz daha keskin daha tiz bir perdede şöyle terennüm etmiştir:

*Huşyârân deli gönlüm gibi coşan olsa,
Kanlarında tutuşan nâire-i şân olsa
Hakka hissiyât-ı milliyeye, istiklâle,
Ah! Bir aşk, bir imân-ı huruşân olsa!.*

*Bunlar olsa bu kadar düşmeye imkân olamaz;
Boynuna kimse bu zincîri eliyle dolamaz;
Bağımızda idemez bülbülü baykuş iskât,
Açmayan gülleri sünbülleri a'dâ yolamaz;*

*Yanmayı, yakmayı, ey kavm güneşden kaptın,
Besledin gözlerini nûr ile nâra taptın,
O büyük şâikadır rûhumu hâlâ yaşatan,
Ey büyük şâika adsızları hâkan yaptın.*

.....

Doktor Kaya Bey bizim böyle uzun kelimelerle ifade etmek istemiş olduğumuzu;

*Kahraman, anlı şanlı Türkistân,
Yetişir uykudan uyanmalıdır.*

Beytiyle kısa yoldan ifade etmiştir. Doktor Kaya Bey (Mehtâb ve Sen) adlı manzumesinde ince bir şair olduğunu göstermiştir:

*Ey yüzü her bahârdan daha şen,
Ey nigâhında mihr ü mâh öpüşen!*

(Hemşireme) unvanlı manzûmenin hâtimesi olan ne kadar güzel ve tekellüfsüzdür:

*Bilirsin çektiğim meşakkatleri
Ferd için değildi.. Cemiyet içindi
Zihnime yatmayan hakikatleri
Çiğnedim sevgili bir millet için.*

Kıtası 1311 tarih-i rûmîsinde ve Abdülhamid devr-i istibdâdında (Bâb-ı Zabtiye)'den mahfûzen ve Trablusgarb merkez hastahânesi göz tabibliğine memuren nefy ve teb'îd olunmak üzere mahbesimden çıkarıldığım sırada bir polis neferinin tahkîrkâr bir sözünün tesiri altında yazılmış olan şu satırlarımızı hatıra getirdi ve yüreğimiz sızladı:

*Sâha-i idrâkine sığmaz cihânda kimsenin
Çektiğim zulüm ve meşakkatler adâlet nâmına;
Ömrümü ettim fedâ bir millet-i mazlûm için,
Ben hedef oldum yine ol milletin düşmanına.*

Bizim bu satırlarımızda şiriyet olmadığını bildiğimizi söylemeye lüzum görmüyoruz. (Anneme) manzumesi ince ve hassas bir yüreğin işidir.

*Ne zaman saracak beyaz saçların
Oğlunun mihnetli başını anne;
Rüyama damladı gözünden yaşın
Coşturdu gözümün yaşını anne...*

Bu hâtîme enfes ve şiir-i mahzardır. Gözyaşının rüyaya damlaması çok hislidir. Bizim de 1904'de çok kanayan ve sızlayan bir sonemiz şu üç mısra ile hitâm buluyordu:

*Je garde dans mes yeux ton souvenir beni;
Comme un soleil fervent et fugace tu plonges
A travers de mes nuits dans le coeur de mes songes*

(Gözlerimde senin kutsal hatıranı muhafaza ediyorum/ Yakıcı ve ürkek bir güneş gibi dalıyorsun/ Hayallerimin tam kalbine, gecelerimde...) Bunlar arasında hemderdlik ne kadar rûşen! (Perişan), (Kara Devlet), (Olur mu Olmaz mı?), (Miraç) ünvanlı manzûmeler şâyân-ı nazardır. (Tekvînde Sevdâ) manzumesi J. M. Guyau'nun "L'amour et L'atome" manzûmesinden mülhem görünüyor. Her halde mevzûda müşâbehet bârizdir. (Atıla)'yı insan sıkılmaksızın okur ve bazen mütelezziz olabilir. Denizle Hasbihâl: Deniz, bahr-ı mahî, hakîkaten ne büyük ummân-ı ilhâmîdir. "Ummân-ı İlhâm" sözü bir rub' asır yazılmış Lyre Turque, ismiyle 902 tarihinde Paris'te söylenmiş olan mecmûa-i eş'arda (Şâir ve İmân) adlı manzûmemizi, tecâllüb-i efkâr kânunu tesiriyle hâtıra getirdi. Doktor Kaya Bey, denizi başka veçhesinden görmüştür. Bizim görüşümüz denizin hiçbir veçhesine ait değil, şairin ve denizin içlerine, yalnız derûnî hayât ve hâdiselerine aittir. O küçük manzûme şudur (Wien 1901 tarihli Fransızca bir şiiri vardır). "Karabatak" manzumesi çok iyidir ve güzeldir; dilber bir insicâm ile tertîl olunmuştur. "Fran Masoneri" manzumesi biraz haksızdır:

*Beşerî uhuvvet mâ-fevka'l-hayâl
O zemîn hilkatden beri kuraktır.*

Diyor. Fakat bazı muhâli mümkinine çok tercih ederiz. Bununla beraber beşerî uhuvvet muhâl değildir. Bu yanlış bir zehâbdır. Beşerî uhuvveti mümkün görmek zaaf değildir, kuvvettir. On dokuzuncu asrın en büyük mütefekkir-i Fransızı saydığımız ve pek genç iken ölen filozof J.M. Guyau'ya "Sympathie Universelle" tasavvurundan dolayı zayıflık isnâd edenlerin kendileri, kâfi derecede kuvvetli değildir. Ferdî hayat hücrelerin âhenk ve tesânüdüyle mevcûd ve pâyidâr iken; ictimâî hayâtın inkişâfi neden aynı şerâit dâhilinde mütakâmil olmasın? Ferdler cem'iyetlerin uzviyetinde hücrelerdirler. Bu âhenk umûm-ı zevî'l-hayât için mümkün görünmese de "benî âdem" için herhâlde "a'zâ-yı yekdigere" olarak yaşamak, mesûd olmak pek mümkün ve lüzûmdur, kanaatindeyiz. Fi'l-hakîka Doktor Kaya Bey oğlumuzun lisânı da bu bâbda bir inkâr-ı kat'î ifâde etmiyor. "Zemîn kuraktır." diyor, kurak zemîn dâimâ kurak kalmaya mahkûm değildir. Tahahammül-zâr olan iklîmin azm-i âbâd olduğunu çok görmüştür, nev'inden birkaç sene evvel buna:

*Kardaşlık ağlarsa kardaşlık için
Olur, bütün kurak tarlalar sulak
Muhabbet nağmemiz yaptı binlerce
İşitmez kulaktan dinleyin kulak.*

Kıtasıyla cevap vermişiz demektir. (Gemiye Kurtaran Kapdan) büyük hisseli bir kıssa tazammun eden kâmil ve tâm bir manzûmedir. “Guyau”nun bir feylesofun şiirleri “Reconnaissance” adlı bir manzûmenin mevzûuyla arkadaşır. (Sırıtkan Hakikat) mağrûr âdemoğullarına havâle olunmuş bir baba şamarıdır. Bu çok lüzûmlu ve faydalı. Bu şamar Kârûn için de dilenci için de şifâdır. 1902’de mağrur bir hükümdara: O toi qui morchas fier de ta vaste puissance, Peux-tu ne pas vieillir? Peux-tu ne pas mourir? (Sonsuz kudretinle mağrur yürüyen ey sen, yaşlanamaz mısın? Ölemez misin?) demiş olduğumuzu hatırlıyoruz. Bugün o imparatorun da imparatorluğun da yerinde yellere esiyor. (Avcı) manzumesi nâzik bir şâirin yüreğine yakışır bir nağme-i şefkatdir. (Kış ve Fakir) manzûmesi gayr-endiş bir heyecândır. Hugus Leroux’un: “Au soleil chacun a sa place (Güneşin altında herkesin bir yeri vardır.)” tersesini de ihtiva iden “Droit au Bonhor” sernâmeli manzûmesiyle hem-âhenktir. (Dilencinin Bayramı) da aynı rif’attedir. (Balıkçılar) enfesdir:

*Hayat çelikden bir ağ bizler içinde balık
Tabiat kânunları, balıkçı tayfaları;
Koşarken denizde bizim için alık alık
Bir gün ağa çarparız bu mağrûr kafaları*

diyor, ne kadar acı ve doğru!.. (Bora), (Motorda), (Lâçe-nâ) hep pek a’lâdırlar. (Ay ve Şâir) hayât gibi vâpesîn bir nefesle bitiyor:

*Dönen de döndüren de sâni’ de san’at da sen
Eşyânın tahlilinden öğrendiğim benim bu!..*

Şuraya konan kumru soruyor hâlâ: “Gû? Gû?”¹ hayatın sonu ve ibtidâsı, sormak ve cevap almaktır, demek istiyor. Yine biz anûdâne soracağız mutlaka suâl almak için değil, küre-i arzın almış olduğu istifhâm işareti şeklini pekâlâ gördüğümüzün miz’ac ilânı olarak soracağız ve Hazret-i Allah’a:

*Kadr-i tû nigûn keşt zi-kadr hıredem
Ey âb-ı tû âteş-fiken hirmen-i tû!..*

(Senin kudretin ve değerin, benim aklımdan daha kıymetlidir. Senin harmanının ateşini yine senin merhametin söndürür.) diyerek göçüp gidenlerden olacağız.

Hülâsâ: Doktor Kaya Bey oğlumuz, edebiyat ve tefekkür âlemimize, iddiasız mütevâzî, mütevekkil giriyor. İhtisâsâtının sâhalarında topladığı çiçekler ne râyihaları ne renkleri itibariyle şammemizin ve gözlerimizin çok alıştıkları ve hatta duymaktan ve görmekten bıkdıkları râyiha ve renkler değillerdir. Şiir ve sanat eserlerinden istenilen bu şart-ı ibtidâî (Yollar ve İzler)'de mevcuttur. Şiir ve sanat eserlerinden istenilen ikinci vasıf, feyyâz ve velûd bir heyecan uyandırmaktır. Bu vasıf dahi onda mefkûd değildir. Fakat bu kaynak, çabuk kuruyacak tabiatde görünmüyor. Bu ilk neb'ânın arkasında daha gür daha berrak, daha büyük neb'ânlar vardır. Yüksek dağların bu kaynağı besleyen ve suyunun üzerine kuvvetli bir tazâyık yapan karları ve yağmurlan eksik değildir. Susayan rûhlar çok beklemeyeceklerdir. Kana kana içmeye hazır olabilirler. Yakacık -31 Temmuz 1928 Doktor Abdullah Cevdet.

(Sisli) Yollar ve (Garip) İzler: Abdullah Cevdet'in esere yaptığı eleştiride de görölmektedir ki; Doktor Kaya, gür bir sese, çağlayan bir ruha sahiptir. Bu ruhun derinliklerinde fırtınalar kopmaktadır. Sanatı ve eğilmez kişiliği ile dikkatleri çeken şairin, Osmanlı kültürü içinde büyüdüğü, aynı zamanda batıyı da çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinin tamamı incelendiğinde semâî olan-olmayan dinler hakkında bilgi sahibi olduğu hissedilmektedir. Tasavvuf kültürüne yabancı olmadığı; Kur'ân, Ahid ve ayrıca Budizm'in kaynaklarından istifade ettiği, bu unsurları eserlerinde kullandığı, çeşitli iktibaslar yaptığı hemen fark edilmektedir.

Bu incelemede; şiirlerinden "Mirâc" isimli olanı, şairin bilgi ve ruh yapısını en güzel bir şekilde ortaya koyanıdır. Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in mirâc mucizesini konu edinen eserlere mirâciyye demektedir. Coşkulu söyleyiş ve didaktik özelliklerle dolu olan mirâciyye²; parçalanmış zamanın ıstıraplı şairlerine de konu olmuştur. Mirâc olayını kendisi yaşıyormuş gibi seyahat eden şair, ruhlar âlemine uğradıktan sonra, perdeler kendisine bir bir açılır ve hakikatler âleminde Allah'ı arar. Bu esnada Brehmen'e uğrar, Buda'nın kitaplarını okur, Hermes'in çilelerine çeker, dervişlerin hilelerini öğrenir.

Mirâc

Hüseyn İbn Mansûr Hallâc'a sormuşlar ki; kimin mezhebindensin? Rabbimin mezhebimdeyim! Demiş (Reşehât Tercümesi s.16).

*Dün gece göklerde mirâc eyledim
Mevtın-ı ervâhı târâc eyledim!..
Dolaşdım aradım yapıcı nerde
Açıldı hakâik hep perde perde...
Yokladım Brehmen cenâblarını;
Okudum Buda'nın kitâblarını;
Çekdim de Hermes'in çilelerini
Öğrendim dervişin hilelerini.*

Şairin bu şiiri adeta bir “devriyye”³ üslubu ile yazılmıştır. Tasavvuf felsefesinde ruhun âlemi dolaşması konu edilmektedir. Tanrı’dan gelip, tekrar O’na dönecek olan ruh; devir nazariyesi gereği, iki âlemde de seyr eder. Devre çıkmış olan ruh için kapalı perde kalmaz, zaman ve mekân mefhumu ortadan kalkar. Kâinatın yaratılış silsilesini yaşayan sufi, Ahmed Yesevî’nin bir devriyyesinde bahsettiği gibi vücut şehrini gezip, arşı, kürsîyi ve Levh-i Mahfûz’u görür. Can ve cananla görüşüp, hayret makamına ulaşır. Kısaca “Göklerdeyim, yerlerdeyim; yel olup estim, su olup aktım.” Sonucuna ulaşır. Kul Nesimî’nin ifadesiyle: “Gâh çıkarım gökyüzüne seyredirim âlemi/Gâh inirim yeryüzüne seyredir âlem beni” noktasına gelir. Doktor Kaya, diğer mirâciyye ve devriyyelerden farklı olarak insanlık tarihinde çeşitli faaliyetleriye yerini almış olan kişileri şiirine dâhil eder. Dinî, tasavvufî kavram ve motiflerin zengin bir şekilde işlendiği bu edebî türlere Karoton, Pisagor, Eflatun gibi batılı filozof ve bilim insanlarına rol verir. Karototon’un mabetlerinde incelik, Pisagor’un mekteplerinde yoğunluk. Meşhur velilerden Hakîm-i Senâî’nin⁴ öğretilerini, Eflatun’un felsefesini, zıtlıkların nasıl hallolacağını öğrenir.

*İnceldim Karoton mabedlerinde
Yoğruldu Pisagor mekteplerinde,
Sokrat’da fazîlet remzini gördüm,
Eflâtun babada izini gördüm!..
Bakdım ki başı hoş Senâîlik’le;
Ezdâdı hall etmiş Diyalektik’le..*

Musa Peygamber’i ziyaret eden şair, Tûr-ı Sînâ’da onunla konuşur. Musâ (a.s.) ona Allah’ı aynada gördüğünü söyler. Bu söze hürmetle baş eğer. Hz. İsâ ile görüşmesinde ona yalvarır ve yaratılış sırrını sorar. O ise akli ve tabiatı işaret eder.

*Mûsâ’ya kavuşdum Tûr-ı Sînâ’da..
Dedi ki: Ben O’nu gördüm aynada!..
Hürmetle baş eğdim zât-ı Kelîm’e;*

*Yalvardım bu sefer ben İbn Meryem'e!..
Ondan da istedim nefis-i hilkat!..
Gösterdi hem aklı hem tabiati!..*

Sonunda Hz. Muhammed'e uğrayan Kaya'ya Resûl; "Hak olan benim, yaratıcının aynası ise benim tenimdir." der. Hallâc-ı Mansûr "Ene'l-Hak" sırrını söylerken, Muhyiddîn-i Arabî, "Allah'ın sırrı benim!" diye haykırır.

*Nihâyet Muhammed: Hak benim dedi;
Hâlik'a aynadır bak tenim dedi!..
Mansûr'un ağzından çıktı "Ene'l-Hak"!..
Muhyiddîn haykırdı "Ene sırru'l-Hak"!..*

Ernest Heckel (1843), *Le Monisme* adlı eserinde "Monism" fikrini savunur (evreni tek bîr ilkeye dayandırarak açıklamaya çalışan öğreti. Özellikle ruhu maddeye, maddeyi de ruha ircâ eden, diğer bir ifadeyle, ruh ile maddeyi özdeş sayan öğretilerdir). Bu fikirden yola çıkan şair, bütün insanlığın aslında tek dinde olduğunu görür. Arş-ı A'zâm altında ve kürsü karşısında yedinci kat gökte olan makama çıkar; Allah'ın takdirinin, olmuş ve olacakların yazılı bulunduğu levhaya ulaşır ve orada tüm sırları çözer.

*Heckel'le konuştum Monisme onda
Bakdım ki avâlim hep aynı dinde..
Dayandım Sidre'ye Kürsi'ye çıktım..
Yol verdim rûhlara butlânı yıkdım..
Okudum âleme Levh-i Mahfûz'u
Çözüldü hilkatın bağlı rumuzu.
Yayıcı bir güldür hilkat eseri..
Kendinde ara bul hûr u Kevser'i.*

Şair, bu şiirini tamamlarken adeta "zübde-i âlem" olan insanın zenginliğini ve gizemini vurgular ve tasavvufun bu hazinesinden bir cevher alır. Hz. Peygamber, yaratılışın güzel eseri olan bir gül gibidir. Ey insanoğlu artık sen de cennetin Kevser'ini ve hûrilerini kendinde ara.

Sonuç

Milli Mücadele yıllarında önemli görevler üstlenen Doktor Ziya Ahmed Kaya, katılmış olduğu sosyal ve siyasî hareketlerde yiğitçe mücadelesini verir. Almış olduğu eğitim ve entelektüel çevresi onu arayışlar

içerisine sokar. Pek çok konuda bilgi sahibi olan bu siyasî kişi, edebiyat dünyasına da imzasını atar. Vatan müdaafası yanında mesleği olan doktorluğu da icrâ eder. Bununla beraber o devir aydınlarının pek çoğunda gördüğümüz arayış ve kimlik buhranı ona sirâyet eder. Eserlerinde eski kültürün izlerini açıkça gördüğümüz şairin, diğer dünya görüşleri ve özellikle batı tesiri altında inlediği hissedilir. Geriye dönüp bakıldığında sisli yollarda garip izler bırakan Doktor Kaya; duygusal yapısı, coşkulu şiirleri ve ilginç kişiliği ile tanıtılmaya çalışılmıştır.

Açıklamalar:

1. Abdullah Cevdet bu eserin tahlilini yaparken şu dipnotu düşmüştür: Ömer Hayyâm'ın telmîh olunan rubâîsi şudur ki; "Rubâiyyât-ı Hayyâm ve Türkçe'ye Tercümeleleri"imizde 460. Rubâî olarak 365. sahîfede mukayyedir:

*Ân kasr ki ber çarh hemî zed pehlû,
Ber dergeh-i û şehân nihâdendî rû,
Dîdîm ki ber künküreeş fâhteî
Benşeste hemî guft ki gû gû gû?*

O kasr ki feleği dayamıştı yanını/ Eşiğine şahlar sürerdi alnını/ Gördü ki burcunda bir kumru/ Konmuş, derdi: Gû, gû nerde hani? (Sâdık 200:33-34).

Son mısırâda tekerrür iden "gû" kelimeleri "kucâ, kucâ?" yani "nerede, nerede?" demektir.

2. İslam edebiyatlarında mirâc olayını anlatan birçok şiir ve yazı yazılmış, hatta "mirâcnâme" genel adıyla bilinen manzum ve mensur eserler ortaya konulmuştur. Özde bir, ama detayda farklı olan bu eserlerde menkıbevî bir anlatım hâkimdir... Eski edebiyatımızda divan ve mesneviler içinde bir mirâciye bulundurmamak gelenek olmuş ve na'lar ile medhiyeler arasında mirâciyelere yer verilmiştir... Nâyî Osman Dede'nin mirâciyesi oldukça ünlü olup, üç ayrı makamda bestelenmiştir (Pala 1989:351-352).
3. Tasavvuf edebiyatı türlerinden olan devriyyeler; Mutlak varlık olan Tanrı'nın bilgisiyle zuhur ettiğine inanılır. Böylece varlıkların hakikatleri bilgi görünüşleri olarak ortaya çıkar. Görünüşlerin gerçekleşmesi gerçekler âlemidir ki, görünen âlemdir. Bu madde âlemi dör öğeden (toprak, su, hava, ateş) oluşmuştur. Göklele öğelerin birleşmesinden üç çocuk doğar (hayvan, bitki, maden). Hayvan derecesinin en üstünü insandır. İnsan vücuda gelmeden önce ana rahminde ve baba öz suyunda bir damladan ibaretti. Ana ve baba ise bu damlayı, yedikleri ve içtikleri maddelerden, yani hayvan, bitki ve toprak (mineral) türü gıdalardan elde ederler. İşte insanın Mutlak Varlık'tan ayrılıp son ve olgun şekilde insan olarak ortaya çıkması bir yarım daireye benzer. Bu yarım dairenin başlangıcı Tanrı, bitişi insandır. İnsan bu zuhurda olgunlaşırsa sırasıyla her şeyin Tanrı

olduğunu anlar ve Mutlak Varlık'a geri dönmüş olur. Bu da tasavvuf yoludur... Çıkış yayını tamamlayan derviş fenâfillah'a ulaşır ve Vahdet-i Vücûd'a erer (Pala 1989:129130).

4. Hakîm-i Senâî: İsmi Mecdûd bin Âdem, künyesi Ebû'l-Mecd Hakîm Senâî'dir. 1071 (H.464) senesi Gazne'de doğdu. Başka târihlerde doğduğunu söyleyenler de vardır. 1140 (H.535) senesi Gazne'de vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Kaynaklar

- Akkılıç, Yılmaz (2008). *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa I-III/ Mondros'tan İşgale-İşgalden Kurtuluşu*, Bursa: Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları.
- Bursa Ansiklopedisi (2002)*, Haz. Yılmaz Akkılıç, Bursa: Burdef Yayınları, c.III, s.1030.
- Kaplan, Mehmet (1973). *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaburgu, Oğuz (2009). Balcı Yunus (2008). *Tanpınar, Trajik Bir Şair ve Şiiri*, İstanbul: 3F Yayınları. 157 s., *Bilig*, Bahar 2009, sayı 49: 227-230.
- Kepecioğlu, Kâmil. *Bursa Kütüğü*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel Bölümü, IV cilt, No. 4522.
- Pala, İskender (1989). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü I-II*, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Sâdık Hidâyet (2000). *Hayyam'ın Terâneleri*, Çeviren: Mehmet Kanar, İstanbul: YKY.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1996). "Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan". *Yaşadığım Gibi*. Haz. Birol Emil. İstanbul: Dergâh Yayınları, 34-39.
- Yörük, Nermin (1996). *Sanatçı Doktorlar*, İstanbul: İstanbul Matbaası.

Doktor Ziya Ahmed Kaya

947.com

« معراج » ...

حسین ابن منصور خلاجه سورمشیرکه ؟ کیمک
مذهبندهسک ؟ رءك مذهبنده ایم !
دیش .

رشحات ترجمه سی . ص . 16

دون کیجه کوکارده معراج ایلهدم
موطن ارواحی تاراج ایلهدم !..

دولاشدم ، آزادم یاییجی نرده
آچیلدی حقائق هپ پرده پرده ...

Mirâc